

РЕЦЕНЗИЯ

на научните трудове на **доц. д-р ИСКРА ВАСИЛЕВА БАЕВА**,
участник в конкурс за академична длъжност **ПРОФЕСОР по код 05.03.04
нова и най-нова обща история (съвременна история)**, обявен от Исторически
факултет на Софийски университет “Св. Кл. Охридски” в ДВ, бр. 21 от 15 март
2011 г.

Доц. д-р Искра Василева Баева, участник в конкурс за професор по нова и най-нова обща история (съвременна история) код 05.03.04. отговаря на всички изисквания, предвидени по закона за академичната общност и по наредбата на академичното ръководство на Софийски университет. Нейният творчески и преподавателски път от избора ѝ за доцент през 1995 г. до настоящата 2011 г. е достатъчно плодотворен и убедителен, за да подкрепя по принцип участието ѝ в конкурса за академичната длъжност професор.

Впечатляващ е списъкът с лекционните курсове, които чете доц. Баева по проблеми на световната и европейската история през ХХ в. и по история на международните отношения в най-ново време. В бакалавърска степен те са 13, 8 от които доц. Баева чете в ИФ, 3 курса - в ЮФ, 1 - във ФЖ и 1 - в НБУ. Магистърските курсове, които тя подготвя и изнася, са 12, някои от които тя отново чете в други факултети на Софийски университет – ЮФ, ФЖ, ФКНФ.

През изминалите 15 години доц. Баева ръководи 6 научни проекта и участва в други 5, два от които имат международен характер. Тя ръководи и 4 докторанти, двама от които вече притежават образователна и научна степен доктор. Доц. Баева се занимава и с редакционна работа – в списание “Векове” и списание “Ново време”, главен редактор на което е през 1993-2000 г.

Със свои изказвания и доклади доц. Баева участва в 157 научни конференции, симпозиуми, семинари, кръгли маси, от които над 40 са с международно участие или с двустранно участие, примерно българо-полски,

българо-турски, българо-румънски и други. Темите, с които колежата Баева се представя, са най-разнообразни и свързани със съвременната история на България, на страните от Източна Европа, с исторически събития през XX в. и други. Постигнатото от доц. Баева за 15 години впечатлява със широкия диапазон на интереси, със сътворените авторски разработки и с множеството участия в научни дискусии (повече от 10 през всяка година), което е доказателство за изключителна работоспособност.

Научната продукция на доц. Баева се представя, по нейно определение, преди всичко от *10 издадени книги*, които аз разделям с научни определения – 4 монографии на български език, плюс 3, издадени (в съавторство) на френски и немски език, и самостоятелна монография на гръцки език, 2 издадени биография и портрети на български политици и държавници, и един курс лекции по съвременна история на България, в който Баева е автор на една глава. Шест от тези сериозни научни труда са посветени на българската история, а два труда - на историята на страните от Източна Европа и тяхното място в съвременната история на XX в. и началото на XXI в.

Най-сериозно изследване с определена значимост за българската историопис по съвременна история е *монографията “Източна Европа през XX в. Идеи, конфликти, митове”*. Тя е разработена на основата на внушителен нов документален материал и на богата историческа литература на български, чешки, полски, унгарски, руски и английски език, поради което представлява сериозно научно изследване. В книгата са поставени избрани теми и проблеми, които имат актуално звучене. Те предизвикват любопитството на познавачи и любители на исторически съчинения, и естествено - сериозен научен интерес. В началото на всяка тема или проблем доц. Баева разкрива своята мотивация и задължително прави уговорка за това, което ще разкрие като историческо явление, процес или като пример за ролята на личността в историята.

Нейният метод – от общото към конкретното в съвременната история на Източна Европа по примера на Чехословакия, която преживява ново деление на две

държави, Полша, Унгария, България, по-малко за СССР и Русия, разделя монографията на две условни части и въвежда оригиналност в подреждането на избраните проблеми. Във всяка от тях фигурира и България като участник в новите преходи, като обществена или държавническа реакция на важни събития, независимо от характера им, като модел или антимодел на модерността.

Проблемният подход на научното изследване разкрива възможности за оригиналност в избора на темите, например Източна Европа – геополитически регион или преходна зона, ролята на медиите за разделянето и еволюцията на Източна Европа, размисли за жените в този регион, спасените и погубените евреи през 40-те години на XX в., славяните в чуждите държави, балканските измерения на кризата от 60-те години на XX в., кризата в региона през 1968 г., която се разкрива в цялост, а авторката прави сериозен научен принос. Аз очаквах да прочета и няколко реда за кризата на Запад през с. г. и за ролята на т. нар. поколение '1968 в западноевропейските държави като външен фактор и за Балканите, или във формата на кратък сравнителен анализ, но всеки автор има право на избор.

Монографията задържа вниманието и с темата за “Силата на безсилните и безсилието на силните” пред изкушенията на властта в източноевропейските държави. Впечатлената съм от разработения в исторически план проблем за интеграционните процеси в Западна и в Източна Европа, тъй като в българския печат този проблем се “замита”, поради предпочитанията към обобщения само на западноевропейския модел интеграция. Доц. Баева поставя събитията в реалното време с точни измерения, възможности и резултати.

Това са впечатляващите и водещи проблеми на *I част на монографията*. Без да се подвежда по моделите на системното изложение на икономическото, политическото, общественото и културното изследване на съвременната история на страните от Източна Европа, която има относително кратка история, доц. Баева предлага научно изследване преди всичко за познаващите системните изследвания

на региона и на страните, които се намират в него. Полемиката с и между други изследователи по предложените теми “оживява” авторовото изследване.

Втората част на монографията включва 4 нови проблема, свързани с контретен държави, между които на преден план е Чехословакия и мястото ѝ в центъра на Европа(II част на монографията). Изследването започва с портретно, емоционално представяне на идеалиста Томаш Масарик, първи президент на суверенна Чехословакия след края на Първата световна война. Без да имаме усещане за “скок” в изложението, следва портрета и жизнения път на президента Л. Свобода – военният превърнал се в политик. Доц. Баева не скрива т. нар. “тъмни петна” в биографията на Свобода, както и на политиците от времето на 1968 г. – героя Ал. Дубчек, конформиста Л. Свобода и антигероя Г. Хусак. Портрети и идеи, принципи и поврати, позиции, политика и емоции – всичко това е поставено в системно, последователно, аргументирано с нови документи историческото изследване, в което присъства и интересната полемика между различни изследователи. С особена ангажираност авторката разкрива реалностите и митовете за Пражката пролет, за реакциите на другите социалистически страни, за намесата на пет от тях - членове на Варшавския договор със сила в Чехословакия, за последвалите “малки кризи” в тази държава, както и за промените в чехословашкото общество през 1989 г. Доц. Баева разумно използва метода на сравнителния анализ, за да разкрие позициите на една или друга държава и преди всичко на България. При ползването на проблемния подход обаче тя допуска някои повторения на вече оценени факти и събития (например жизнения път на ген. Л. Свобода, повторен буквално на 4 страници в две теми). Разбирам, че този подход сам по себе си предполага подобни повторения, но ми се иска всеки от нас да се предпазва по възможност от тях.

“Бунтовна Полша” – това е заглавието на трета част на монографията. Тя започва с кардинален проблем за моделите политическа култура в следвоенна Полша и в България. Доц. Баева отново прилага сравнителния анализ, първо, защото обществата на двете държави са наистина различни по традиции, култура,

нравствени критерии, и второ, поради самия избор на цивилизационния подход на авторката включително и към менталността на две нации. Лично аз одобрявам този избор, тъй като той позволява да се дадат обективни оценки за малкото общи неща в историята на Полша и на България, и в същото време да се подчертае неоспоримия факт – двете страни са все още далеч от истинската парламентарна демокрация. Полската 1968 г. и създаването на профсъюз “Солидарност” са теми, пораждащи голям интерес сред историческата общност, а доц. Баева успява да представи нови факти и нови автори, които имат публикации по темите, т. е. тя прави принос към историографията, посветена на Източна Европа.

Четвърта част на монографията е посветена на “България като част от Източна Европа”. Тя включва 4 подобрени аспекта на външната политика на страната: България и САЩ, България и Австрия, българската политика в далечна Куба, както и анализ на българската позиция по Пражката пролет в Чехословакия през 1968 г. В последната тема отново се проявяват повторения на вече написани факти. Особен научен интерес обаче представлява изследването на две важни явления от началото на прехода в нашата страна – създаването на Клуба за гласност и преустройство, и мястото на 10 ноември 1989 г. в източноевропейските процеси. Доц Баева се придържа към фактите и реалностите, обективно и последователно тя разкрива влиянието на външните фактори (без да посочва поименно всички) и вътрешните фактори за началото на прехода. С внимание и отговорност тя представя и различията в средите на основателите на Клуба, както и ролята на част от ръководството на управляващата партия в организирането и провеждането на т. нар. “преврат отгоре” на 10 ноември 1989 г. Всички тези събития се изследват на фона на новите процеси в международните отношения.

Монографията на доц. Баева има определени научни достойнства. Тя е нетрадиционно историческо изследване, богато на фактически материал и основано на множество документални източници. В някои емоционални изключения то напомня политологически анализ, но според мен той е необходим, за да подчертае важността на историческите изследвания в политологическите обобщения.

Научната продукция на доц. Баева включва *научни статии* (студии не са посочени), които проследени по тематика, представляват системно натрупване на нови факти, нова литература, нови извори, свързани с научните интереси на авторката. По принцип аз приемам групирането на авторовите статии по теми с малки изключения. По мое изчисление научните статии (общо 110) в списания като “Понеделник”, “История и митове”, “История”, “Исторически преглед”, “Ново време”, в сборници посветени на видни учени-историци, в сборници на университетско издателство и други, се съвместяват с изказвания и доклади на научни конференции в България и в чужбина.

За мен като специалист по съвременна история са важни следните групи научни статии: **1)** статии и доклади по история на източноевропейските държави през ХХ в. (11); **2)** статии и материали по общи проблеми на съвременната световна и европейска, включително и балканска история (12, вкл. №41,42); **3)** статии и публикации по въпросите на отношенията България-СССР/Руската федерация (8, вкл. статия под № 75); **4)** евреите в руската външна политика (№ 16); **5)** материали за аграрното движение в Източна Европа и в България (2); **6)** статии по общи политологически и теоретически проблеми на историческото развитие (10); **7)** статии по въпросите на прехода на източноевропейските страни, в които се преплитат проблемите на съвременна България и на региона Източна Европа (21, вкл. № 106).

Авторските статии на доц. Баева по въпросите на съвременната обща история (53) са свързани с: **1)** историята на Втората световна война; **2)** с международните отношения от първата и втората половина на ХХ в. в рамките на Източна Европа; **3)** с политиката на САЩ и другите западноевропейски държави по отношения на този регион; **4)** с принципите на междудържавните отношения и проблемите на политическата култура на нации и народи в посочения геополитически регион. Авторските статии по тези 4 тематични направления разкриват нови тези, позовават се нови документалните извори и в общото си количество представляват своеобразно “движение” към по-широките изследвания и активната научноизследователска работа на автора.

Останалите научни статии (57) са пряко посветени на аспекти от съвременната история на България, на портрети на български държавници и учени, а 4 от тях имат историографски характер, свързан с българската история. Надявам се всички те да бъдат оценени от съответните специалисти. Представените в справката за научната продукция на доц. Баева *учебници и учебни помагала* се разпределят по следния начин – 4 учебника за средното образование по “История и цивилизация” за X кл. , вкл. един електронен, в съавторство, и 4 учебника на средното образование по история на България, в съавторство.

Доц. Баева има сериозен опит в *съставителството на сборници* от научни статии (14), посветени на видни историци, на материали от научни конференции, подбрани извори на българската история, вкл. за т. нар. възродителен процес и други. Тя е автор на 20 рецензии и отзиви, на 3 популярни издания по история на България и “Историците се смеят”. Тя е научен редактор на 13 авторови произведения. Трудовете на доц. Баева са достатъчно известни и широко оценени в отзиви и рецензии, както и в множество цитирания от нейни колеги у нас и в чужбина особено по научните трудове за българските преходи и други аспекти на нашата история, на полската и на чехословашката през XX в.

Активната преподавателска работа на доц. Баева, нейната научна продукция, разработването на нови лекционни курсове, работата с докторанти, дипломанти и студенти, участието в интересни научни проекти, авторството на учебници за средното образование създават впечатление за системност в работата и готовност за изследване на нови теми и проблеми. Научната продукция на колежата е убедително доказателство за нейните качества на утвърден университетски преподавател, изследовател и активен автор по актуални проблеми.

Предвид гореказаното аз убедено предлагам на членовете на Уважаемото жури да присъди на доц. д-р ИСКРА ВАСИЛЕВА БАЕВА академичната длъжност ПРОФЕСОР по нова и най-нова обща история (съвременна история), код 05.03.04.

София, 12 август 2011 г.

Рецензент:

(Проф. д.и.н. Христина Мирчева)